תלמוד בבלי · אחרונים · חידושי אגדות · סדר קדשים

מהרש"א - חידושי אגדות
על תמיד

רבי שמואל אליעזר איידלס [המהרש"א]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מהרש"א - חידושי אגדות על תמיד

רבי שמואל אליעזר איידלס [המהרש"א]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מהרשא-חידושי-אגדות-על-תמיד/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

דף כז: 4
דף כח: 4
דף כט: 5
דף לב: 5
דף לב: 8
דף לג: 9

דף כז:

א"ל ליעול מר כוי ע"כ לא סליקת לשעיר כוי. לפי פירש"י צריך להגיה א"ל ע"כ לא סליקת כוי וכ"ה בפרק הרואה דהיינו ר' אבא כוי וקצת דחוק הוא מה שייך הכא מילי דשעיר כיון שהיה מנהגם בדלת פתוחה ובנחירה ומה עשה רב ספרא דבר שאינו צנוע כפרש"י וי"ל דלא הל"ל בבהכ"ס ליעול מר אלא דה"ל לנחור נגדו ועוד נראה לפרש ולקיים גירסת ספרים שלנו דלא גרסינן הכא א"ל ע"כ לא כוי ופתח נעול הוה הכא כי מתני' וכולי מלתא דרב ספרא הוא אמאי באת עלי בנחירה וכי לא ראית שהוא נעול וכי גמרת מילי דשעיר שאינן צנועים ואין נועלין פתח בהכ"ס שלהן גם לא היה לך לנחור עלי שאנחור כנגדך כדאמרינן בפרק הרואה קבלה דבית הכסא צניעותא ושתיקותא ומקשה תלמודא כיון דר' אבא לא שפיר עביד דנחר ורב ספרא אמאי הקדים לומר לא ליעול מר דהא שתיקותא קבלה בבית הכסא ומשני דסבר דלמא מסוכן כוי ומספק נפשות עביד כן ומיהו האמת לא היה כן מדלא השיב רבי אבא כן ופי' לשעיר מפרש"י נראה דר"ל לשעיר שהוא אדום שאינן צנועים בבית הכסא כמו הפרסיים וכן פי' בפ' הרואה ע"ש ואפשר דנקט האי לישנא דשעיר ולא אדום ע"ש שד שבבהכ"ס שדומה לשעיר ע"ש ושעירים ירקדו שם כדאמרינן בפרק הרואה ולרביא ליה לבית הכסא גדיא שעיר בשעיר מיחלף ע"ש והיינו שאמר גמרת מילי דשעיר להסתכן מן השד של בית הכסא שדומה לשעיר שמזיק למי שאינו צנוע מלדבר בבית הכסא ע"ש בחדושי הלכות ודו"ק:

האי תלמידא דשפיך קמי רביה לית ביה משום אפקירותא כוי. ואפילו הכי קאמר דהרב ישפוך ויתן לתלמידו ולא יסמוך על תלמידו שהוא עצמו ישפוך דשמא יתבייש ולא ישפוך ויסתכן כההוא תלמיד וק"ל:

דף כח.

איזהו דרך ישרה שיבור לו האדם כוי. פירש"י הרבה דברים ישרים כוי אלא איזו דרך א' מדרכי ישרים כוי עכ"ל והוא דחוק דמאי קאמר וי"א יחזיק באמונה כוי דהא ת"ק נמי ס"ל דיש דרכים ישרים הרבה ונ"ל דרבי הוא מרא דשמעתי' דתני במתני' דפ"ב דאבות איזו דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם כוי דהיינו שהוא הדרך הטוב לעצמו ונוח לבריות ואהא מתני' קאי ומפרש לה הכא בברייתא דאיזו אותו דרך שהוא נוח ותפארת לעצמו ולבריות וקאמר ת"ק אוהב את התוכחות להוכיח הבריות דמתוך שמקבלין התוכחות וחוזרין למוטב נחת רוח באה לעולם כוי והיינו תפארת לו מן האדם ומייתי מקרא שנאמר ולמוכיחים ינעם דהיינו שנוח ונועם

המוכיח למקבלים ועל ידי כן תבא למקבלי תוכחה ברכת טוב ויש לפרש שתבא עליהם ברכת משה שנקרא טוב כמ"ש וזאת הברכה אשר ברך משה גו' לפני מותו דהיינו באותו יום שהוכיחם כדאיתא במדרשות וקאמר די"א דאותו דרך דקתני במתני' שהיא תפארת לו וגם מן האדם היינו שמחזיק באמונה יתירה במשא ומתן דזה ודאי נוח לו ותפארת מן הבריות ומייתי מקרא עיני בנאמני ארץ גו' דהיינו שהם נאמנים בדרך ארץ במשא ומתן עם הבריות הוא זוכה לשבת עמדי דהיינו במחיצתו של הקב"ה וק"ל:

כל המוכיח כו' זוכה לחלקו של הקב"ה כו'. עי' פירש"י ובנוסחאות הערוך ובע"י זוכה לפלגו של הקב"ה כו' והיינו הך ועי"ל לפלגו על הפלגות חכמה כמו דאמרי' בסוף גיטין עדיין לא הגיע לפלגות ראובן שהיו בהם גדולים חקרי לב ומייתי ליה מדכתיב אחרי שהיה משיג בחכמה אחרי כמו שהשיג משה שנא' בו וראית את אחורי גו' וק"ל:

דף כט.

דברה תורה לשון הבאי דכתיב ערים גו' מפורש פרק גיד הנשה ע"ש:

דף לב.

מן השמים לארץ רחוק כו' א"ל ממזרח למערב כו'. ובפ' אין דורשין אמרינן (התם) דשוין הם דאדם הראשון היה מגיע מן הארץ עד לרקיע ומקצה השמים עד קצה השמים ואידי ואידי חד שיעורא הוא וכתבו התוס' שם דההיא סוגיא פליגא אמאן דס"ל הכא דמזרח ומערב רחוק טפי דאלת"ה אדם היכי קם כו' עכ"ל ע"ש והרא"ם כתב בפרשת ואתחנן דלמ"ד נמי התם דאידי ואידי חד שיעורא הוא הא פשיטא דמקצה השמים ועד קצה השמים ממש דהיינו מקצה השמים המקיף במזרח עד קצה שמים המקיף השני שכנגדו במערב הוא כפל מן הארץ עד לרקיע וא"כ אדם היכי קם כו' אבל מקצה שמים היינו מקצה המקיף במזרח עד קצה האחר שהוא מרכז הארץ והוא ודאי השיעור שמגיע מן הארץ עד לרקיע כו' ע"כ תוכן דבריו ולפי זה צ"ל נמי הכא הא דקאמרי חכמים דזה וזה שוין דממזרח היינו מקצה המקיף במזרח עד קצה המערב שהוא מרכז הארץ ולא קצה המערב המקיף דמשני קצות המקיף היה כפול כמן הארץ עד לרקיע כמ"ש הרא"ם וכן משמע קצת דממזרח למערב היינו מקצה המקיף במזרח עד קצה המערב שהוא המרכז הארץ מהא דא"ל ממזרח למערב הוא רחוק טפי תדע שהרי חמה במזרח הכל מסתכלים בה כו' דמשמע דאיירי ממזרח שהוא קצה המקיף ששם החמה עולה ועד קצה המערב

שהוא מקום שהכל מסתכלין בו שהוא מרכז הארץ ולא קצה המקיף במערב ששם אין הכל עומדין להסתכל בו ודו"ק:

א"ל שמים נבראו תחלה או הארץ כו'. פרש"י כלומר או ארץ ושמים נבראו ביחד עכ"ל ואין הלשון משמע כן אלא דיש להסתפק נמי או הארץ נבראת תחלה והכי איתא בפרק אין דורשין דאיכא למ"ד ארץ נבראת תחלה שנאמר ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים ושם יבואר פלוגתייהו ויש בזה מקום עיון כיון דשמים וארץ במאמר אחד נבראו מה שייך בזה ונופל בהם להיות הא' תחלה ומוקדם לחבירו ושם יבואר באורך ע"ש:

א"ל אור נברא כו' א"ל מלתא דא אין לה פתר כו'. יש לדקדק כיון דידעו להשיב על זה שהחשך נברא תחלה אמאי לא השיבו לו כן ואם היה שואלים אח"כ מה למעלה מה למטה כו' ה"ל אז להשיב מלתא דא אין לה פתר ונראה לדעת זקני הנגב דשמים נבראו תחלה קרא סדר הבריאה קחשיב ובראשית כמו בראשונה והשתא מקשה למה לא השיבו לו כן דה"נ בחשך ואור ודאי סדר הבריאה קחשיב וחושך נברא תחלה ומשני דסברי דלמא אתי לשיולי מה למעלה כו' ר"ל דבהא גופיה בשאלת אור וחושך הוו סברי דאתי לשיולי מה לפנים ומה לאחור וכו' כדעת המינים שהחושך אינו אלא העדר אור ולא היה צריך בריאה קודם האור אבל אנחנו עדת המאמינים כי הש"י ברא שניהם יש מאין ואין לנו לשאול מה לפנים כו' וע"כ השיבו לו כן מלתא דא אין לה פתר כי אין לשאול מה לפנים כו' והמקשה אי הכי שמים נמי לא נימרו כו' הוה ס"ד דה"ק דלמא אתי לשיולי מה לפנים כו' דלכך לא השיבו לו באור וחשך משום דלמא אתי לשיולי מה לפנים כו' במלתא אחריתא ולהכי מקשה דא"כ שמים נמי לא נימרו ליה מטעם זה דלמא אתי לשיולי מה לפנים כו' במלתא אחריתא ומשני דהכי קאמרינן דמעיקרא כששאל משמים וארץ סברי דאקראי בעלמא כו' אקראי מלשון קראי דהוה שאיל אי כסדר הבריאה קחשיב בהו קרא והשיבו לו דכן הוא מקראי ושמים נבראו תחלה ושוב כששאל להו על אור וחשך סברי דאי כפשטיה שאל כיון דהשבנו לו כבר בשמים וארץ דכסדר הבריאה קחשיב קרא א"כ מה שאל בחשך ואור דודאי ה"נ נימא דכסדר הבריאה קחשיב אבל ודאי דכוונתו בשאלת אור וחשך כדעת המינים דהחשך אינו בריאה אלא העדר אור ולכך השיבו לו מלתא דא אין לה פתר דהיינו דאין לשאול מה לפנים כו' ודו"ק:

א"ל איזהו חכם הרואה את הנולד כו' ואיזהו גבור כו'. בפ"ד דאבות קאמר גבי גבור ועשיר כי הכא אבל בחכם קאמר בע"א איזהו חכם הלומד מכל אדם והך דרואה את הנולד קא"ל בפ"ב דאבות גבי איזה דרך שידבק בה אדם ונראה דאלו השאלות כלפי עצמו שאלם שישבחו ויהללו אותו בהן לפי שהיה חכם בחכמת הפיליסופיא שהיה

תלמידו של אריסטוטלוס והיה גבור כובש כמה ארצות וגם עושר בנכסים שאסף במלחמה אבל הם השיבו לו ע"פ מ"ש הכתוב אל יתהלל חכם בחכמתו גו' כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל גו' דהוא תכלית ואושר האמיתי וז"ש לו כששאלן שישבחו אותו בחכמתו הפילוסופיא א"ל דאין זה חכם אמיתי אבל הרואה את הנולד שהוא מביט ורואה לתכלית שהוא נולד לבסוף דהיינו וידוע אותי הוא החכם האמיתי ואח"כ שאלן איזו גבור שישבחו אותו על שכבש כמה ארצות והשיבו לו שאין זה גבורה אמיתית אלא כובש את יצרו כדמייתי לה מקרא בפ"ג דאבות וכן קא"ל איזהו עשיר כו' שישבחו אותו בעושר וא"ל שאין זה עושר אמיתי הבא לו בגזילה במלחמה אבל זה השמח בחלקו ונהנה מיגיע כפו כדמייתי לה מקרא שם זהו עושר האמיתי:

א"ל מה יעביד אינש ויחיה כו'. רש"י פירשו לענין גאוה ושפלות וכה"ג כתב הערוך בערך חי ע"ש ויותר נראה לפרשו כמשמעו מה יעביד אינש ויחיה והשיבו לו ימית את עצמו בעוה"ז להרחיק מתענוגי עוה"ז כדי שיחיה לעוה"ב כמ"ש אדם כי ימות באהל וא"ל מה יעביד אינש וימות א"ל יחיה את עצמו בעוה"ז בתענוגים וימות בעוה"ב א"ל מה יעביד אינש ויתקבל כו' גם זה כלפי עצמו אמר שישבחו אותו את מלכותו כמ"ש לבסוף ירחם מלכו ושולטן דהיינו שיבקש מלוכה ושררה כדי שיעשה טובה לבריות והם א"ל בהיפך זה יסני מלכו ושולטן דהיינו שירחיק אדם עצמו מהשררה שא"א להם לעשות טוב וישר לכל א"ל בימא יאי למידר או ביבשתא כו' לפי שיורדי הים הרווחה להם מצויה כמ"ש בפ' הבע"י אין לך אומנות פחותה מן הקרקע שנאמר וירדו מאניותיהם גו' ואמרו בעירובין לא מעבר לים היא לא בסחרנים ולא בתגרנים היא אבל מצד אחר קשה להם בים דהסכנה מצויה בהם יותר מיושבי יבשה והשיבו לו מטעם זה דהא כל נחותי ימא לא מייתבי דעתייהו עד דסלקין כו' דהיינו דעלייה הוא להן ולא ירידה:א"ל אידין מנכון חכם יתיר כו'. שהיה לו לב עליהן בכל הדברים אלה שהתריסן נגדו וביזו וגינו כל עניני חכמתו וגבורתו ועושרו ומלכותו וע"כ אמר איזה מנכון חכם יתיר דודאי על פיו השיבו לו כך ואמרו דאינו כן דאתה רואה דכחדא שוין דהא נתכוונו לדבר א' ואם תשים אשמה עלינו על כולנו הוא וע"ז א"ל על מה דין אתריסון נגדי לגנות ולבזות את כל מעלתי חכמתי ועושרי וגבורתי ומלכותי ורש"י פירשו לענין אמונה וקבלת אלהותו והוא דחוק שלא נזכר זה שהתריסו בזה נגדו ושבקש מהם על זה להפך אמונתם וא"ל שטנא נצח דמה שדברנו לך שטנא ותירוס נגדך הוא ניצוח שיש לנו נצחון אמיתי בכל הדברים וא"ל הא אנא מקטלינא כו' אע"ג דנצחתם אותי חייבים אתם קטלא כההיא דפ' אד"מ דא"ל קיסר לר' תנחום מימר שפיר קאמרת מיהו כל דזכי למלכא

שדיוה לביבר כו' וא"ל דלא יאי למלכא כזב דכן דרך כל המנצחים עם שהתקיף ממנו שמבטיח אותו מקודם שלא יהיה לו לב ואיבה עליהם בעבור הנצחון אם ינצחן וק"ל:
חמרי לובאי. פרש"י חמור מצרי ופי' התוס' פ"ק לבכורות עש"ה פוט ולוב היו בעזרתך כו' ע"ש ודפרש"י בהברא פי' בערוך בערך הבר מלשון אפילה שתרגומו בהברא ואייתי קבורי דמתני כו' פי' פקעיות של חבלים כמו אייתו ליה תרי קיטרי כו' דפ"ק דע"ז:
בעא למיעבד קרבא בהדייהו כו'. שכן דרך המלכים המנצחים שאינן מבקשים שלום מלכים ומדינות אחרות גם כשרוצים להיות נכנע במסים אבל הם רוצים לכבוש במלחמה כדי להיות הם כפופים ביותר ושיתגדל שמם בנצוח המלחמה וע"כ א"ל כי לא יהיה לך עמנו לשם ולתפארת דאי קטלת לן כו' וק"ל:

דף לב:

א"ל זה השער להי צדיקים וגו'. זה השער הוא שער ג"ע ופירוש הפסוקים שאמר לא אמות עדיין כי אחיה ואספר מעשה יה בעוה"ז על שיסור יסרני ולמות לא נתנני וע"כ אמר פתחו לי שערי צדק שהם שערי בתי מדרשות ובה"כ ובם אודה יה בעוה"ז כדי שאזכה בעוה"ב לזה השער צדיקים וגו' וק"ל: גלגולא דעינא דב"ו כו'. היינו הגלגולת המקיף העין סביב שהיה קיים עדיין אבל עין גופיה הוא הנרקב כבר וכה"ג בגלגולת דיהויקים שהוא עצם דבר המתקיים ורמזו לו על עצמו שהוא אוהב כסף וזהב כמו שרמזו לו הנשים בלחמא דדהבא ולכך אין אתה ראוי לבא לשער הזה שצדיקים יבואו בו שאין בהם מדה זו ומייתי דכתיב שאול ואבדון לא תשבענה ועיני האדם וגו' ר"ל ממי לא תשבענה שאול ואבדון מאותו אדם שעיניו לא תשבענה וק"ל:
גיהנם למעלה מן הרקיע וי"א כו'. נראה ע"פ מ"ש בפרק אין דורשין בז' רקיעים מכון שבו אוצרות שלג כו' סופה וסערה כו' כל אלה לפורענות כפרש"י ופריך דבארעא איתנהו דכתיב שלג ומישור רוח סערה וגו' ומשני דוד הורידן שנאמר לא יגור במגורך רע והשתא הכא דקאמר למעלה מן הרקיע שכן היה שכל פורענות דגיהנם למעלה במכון היה וי"א לאחורי הרי חושך היינו לאחר שהורידן דוד וק"ל:
כל העוסק בתורה בלילה כו'. דרנת תפלה קבוע ליכא בלילה לראש אשמורת דהיינו בבי חלקי הלילה כו' כפרש"י בספר אינה אלא רנה של תורה קאמר כמו שת"י ע"ש וכדאמרינן בעירובין לא איברא לילה אלא לגירסא וקאמר שפכי כמים לבך הוא ג"כ רמז על התורה שנמשלה למים שנאמר הוי כל צמא לכו למים וגו' וק"ל:

ת"ח מרבים שלום בעולם שנאמר וכל בניך וגו'. בכמה דוכתין בתלמוד הובא זה המאמר וכבר כתבנו בסיום מסכת יבמות טעם לענינינו שם ונראה דהכא הובא מעובדא דחכמי הנגב שהרבו שלום בעולם בתשובתם בחכמה לנגד אלכסנדרוס אך מה שהפסיק במאמר כל העוסק בתורה לא ידענא וק"ל:

דף לג:

השיר שהיו הלוים אומרים כו'. מפורש בגמ' במס' ר"ה פ"ד ע"ש: סליק מס' תמיד